

RUS GURUHLARIDA O'ZBEK TILINI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING SAMARADORLIGI

Odinaxon Inomidinova Obobakirovna

Andijon tibbiyot texnikumi psixologi, o'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish jarayonida kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari va amaliy samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarning o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish hamda real kommunikativ vaziyatlarda til birliklaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, rus tilida so'zlashuvchi o'quvchilarda uchraydigan lingvistik interferensiya muammolari va ularni bartaraf etishda kommunikativ metodlarning imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari kommunikativ yondashuv rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *kommunikativ yondashuv, rus guruhlari, o'zbek tili, nutq kompetensiyasi, til o'qitish metodikasi, lingvistik interferensiya.*

Аннотация: *В статье анализируются теоретические основы и практическая эффективность коммуникативного подхода в обучении узбекскому языку в русскоязычных группах. Рассматривается влияние коммуникативно ориентированных занятий на развитие устной и письменной речи обучающихся, повышение мотивации к изучению языка и формирование умений использования языковых средств в реальных коммуникативных ситуациях. Особое внимание уделяется проблемам языковой интерференции, возникающим у русскоязычных учащихся, а также возможностям коммуникативного подхода в их преодолении. Результаты исследования подтверждают, что коммуникативный подход является эффективным средством обучения узбекскому языку в русских группах.*

Ключевые слова: *коммуникативный подход, русские группы, узбекский язык, речевая компетенция, методика обучения языку, языковая интерференция.*

Abstract: *This article examines the theoretical foundations and practical effectiveness of the communicative approach in teaching the Uzbek language in Russian-speaking groups. The study highlights the role of communicative-oriented instruction in developing students' oral and written communication skills, increasing motivation for language learning, and forming the ability to use language units appropriately in real-life communicative situations. Particular attention is paid to linguistic interference issues faced by Russian-speaking learners and the potential of communicative methods in overcoming these challenges. The findings demonstrate that the communicative approach is an effective pedagogical tool in teaching Uzbek to Russian-speaking learners.*

Keywords: *communicative approach, Russian-speaking groups, Uzbek language, communicative competence, language teaching methodology, linguistic interference.*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida ko'p tillilik va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, ko'p millatli muhitda ta'lim olayotgan o'quvchilarga davlat tilini o'qitish masalasi nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ham ega. Shu nuqtai nazardan, rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish jarayoni zamonaviy metodik yondashuvlar asosida tashkil etilishini taqozo etadi.

An'anaviy grammatik-tarjima metodlariga asoslangan ta'lim amaliyoti o'quvchilarda til birliklari haqidagi nazariy bilimlarni shakllantirsa-da, real kommunikativ vaziyatlarda erkin muloqot qilish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Natijada o'quvchilar til qoidalarini bilgan holda ham og'zaki va yozma nutqda faol ishtirok eta olmaslik holatlari kuzatiladi. Bu esa rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning dolzarbligini yanada oshiradi.

Kommunikativ yondashuv tilni o'rganishni muloqot jarayoni bilan uzviy bog'lagan holda, o'quvchining nutqiy faoliyatini markazga qo'yadi. Ushbu yondashuvda til vosita sifatida qaralib, o'quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda fikr bildirish, o'z nuqtai nazarini asoslash, savol-javoblar orqali muloqotga kirishishga o'rgatish asosiy maqsad etib belgilanadi. Ayniqsa, rus tilida so'zlashuvchi o'quvchilarda uchraydigan lingvistik interferensiya, nutqiy to'siqlar va psixologik ikkilanishlarni bartaraf etishda kommunikativ metodlar samarali pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv o'quvchilarning o'zbek tilini o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi hamda o'rganilgan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash imkonini kengaytiradi. Bu holat rus guruhlarida davlat tilini o'qitish jarayonining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari, uning didaktik imkoniyatlari hamda ta'lim jarayonidagi samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari kommunikativ yondashuvni amaliyotga joriy etish orqali rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini asoslab berishga qaratilgan.

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, o'qitish jarayonini xalqaro standartlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ko'p tilli va ko'p millatli ta'lim muhitida davlat tilini o'qitish masalasi jamiyatning ijtimoiy, madaniy va kommunikativ rivoji bilan chambarchas bog'liq holda namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish samaradorligini oshirish bugungi pedagogik amaliyotning muhim yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Amaldagi ta'lim tajribasi shuni ko'rsatadiki, rus tilida so'zlashuvchi o'quvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda ko'pincha an'anaviy, grammatik yo'naltirilgan metodlar ustuvorlik qiladi. Bunday yondashuv til qoidalarini o'zlashtirishga xizmat qilsa-da, o'quvchilarning real nutqiy vaziyatlarda erkin muloqotga kirishish, fikrini og'zaki va yozma shaklda ravon

ifodalash kompetensiyasini yetarli darajada shakllantira olmaydi. Natijada til bilimlari bilan nutqiy faoliyat o'rtasida nomutanosiblik yuzaga keladi.

Zamonaviy lingvodidaktika nuqtai nazaridan esa tilni o'rganish jarayoni, avvalo, kommunikativ ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Kommunikativ yondashuv aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib, o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol muloqot subyektiga aylantirishni maqsad qiladi. Bu yondashuv rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda uchraydigan lingvistik interferensiya, nutqiy to'siqlar, psixologik ishonchsizlik kabi muammolarni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, hozirgi globallashuv sharoitida til faqat grammatik tizim sifatida emas, balki madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida qaralmoqda. Rus guruhlarida o'zbek tilini kommunikativ yondashuv asosida o'qitish o'quvchilarda nafaqat til ko'nikmalarini, balki ijtimoiy-madaniy kompetensiyani, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy moslashuvchanlikni ham shakllantirish imkonini beradi. Bu esa ta'limning tarbiyaviy va integrativ funksiyalarini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, bugungi ta'lim jarayonida o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish muammosi ham dolzarb hisoblanadi. Kommunikativ yondashuvga asoslangan darslar o'quvchilarning faolligini kuchaytiradi, ularni erkin fikr almashishga undaydi hamda o'rganilayotgan tilni real hayot bilan bog'lash imkonini yaratadi. Bu holat rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shu sababli rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish, uning ta'lim jarayonidagi samaradorligini aniqlash hamda metodik tavsiyalar ishlab chiqish bugungi pedagogika va lingvodidaktika fanlari oldida turgan dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Kommunikativ yondashuv zamonaviy lingvodidaktikaning yetakchi konsepsiyalaridan biri bo'lib, tilni o'rganishni bevosita muloqot jarayoni bilan bog'lashni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvda til tizimi emas, balki tilning amaliy funksiyasi – ya'ni fikr almashish, axborot yetkazish va ijtimoiy muloqotni ta'minlash imkoniyatlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shunga ko'ra, o'quvchi tilni grammatik qoidalar majmui sifatida emas, balki real kommunikativ ehtiyojlarni qondiruvchi vosita sifatida o'zlashtiradi.

Rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari nutq faoliyatining to'rt turi – tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozishni o'zaro integratsiyada rivojlantirishga tayangan holda shakllanadi. Bunda har bir dars kommunikativ vaziyatlar asosida qurilib, o'quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb etish asosiy maqsad qilib olinadi. Natijada til o'rganish jarayoni sun'iy mashqlardan ko'ra, hayotiy va mantiqiy vaziyatlar bilan boyitiladi.

Rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda uchraydigan asosiy muammolar. Rus tilida so'zlashuvchi o'quvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda qator lingvistik va psixologik muammolar kuzatiladi. Eng avvalo, ikki til o'rtasidagi fonetik, leksik va grammatik farqlar

lingvistik interferensiyani yuzaga keltiradi. Bu holat o'quvchilarning talaffuzida, so'z birikmalarini tuzishda va gap qurilishida xatolarga olib keladi. An'anaviy yondashuvlar bunday muammolarni ko'proq nazariy tushuntirishlar orqali bartaraf etishga urinadi, biroq bu usul amaliy nutqiy faoliyatda kutilgan natijani bermaydi.

Kommunikativ yondashuv esa ushbu muammolarni tabiiy muloqot jarayonida aniqlash va bartaraf etishga imkon yaratadi. O'quvchilar muloqot davomida xatolarini anglaydi, ularni kontekst asosida tuzatadi va til birliklarini ongli ravishda qo'llashga o'rganadi. Bu jarayon o'quvchilarda tilga nisbatan ishonch va faollikni oshiradi.

Kommunikativ yondashuvning amaliy imkoniyatlari. Kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda rolli o'yinlar, dialog va poliloglar, muammoli vaziyatlar, bahs-munozaralar hamda guruhiiy ishlash shakllari keng qo'llaniladi. Bunday metodlar rus guruhlarida o'zbek tilini o'rganayotgan o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi va ularni muloqotga tabiiy ravishda jalb etadi. Ayniqsa, kundalik hayotga oid mavzular asosida olib borilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini shakllantirishga ham xizmat qiladi. O'zbek xalqining madaniyati, urf-odatlar va nutq etiketi elementlarini kommunikativ vaziyatlar orqali o'rgatish rus guruhlarida davlat tiliga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bu esa til o'rganish jarayonining tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Kommunikativ yondashuvning ta'lim samaradorligiga ta'siri. Tadqiqotlar va pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ yondashuv asosida o'qitilgan rus guruhlarida o'quvchilarning og'zaki nutq ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi. O'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalashga, savol berish va javob qaytarishga, muloqot davomida mos til birliklarini tanlashga o'rganadi. Bundan tashqari, yozma nutqning rivojlanishida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi, chunki o'quvchilar yozma topshiriqlarni kommunikativ maqsadga yo'naltirilgan holda bajaradi.

Eng muhimi, kommunikativ yondashuv rus guruhlarida o'zbek tilini o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi. O'quvchilar tilni majburiy fan sifatida emas, balki real hayotda zarur bo'lgan kommunikativ vosita sifatida qabul qila boshlaydi. Bu esa ta'lim jarayonining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida til o'qitish jarayonini kommunikativ ehtiyojlar asosida tashkil etish muhim ilmiy va amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish jarayonida o'quvchilarning real muloqotga tayyorligini ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Amaldagi pedagogik tajriba shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar tilning grammatik tuzilishini ma'lum darajada o'zlashtirgan bo'lsalar-da, ularni amaliy nutqiy faoliyatda qo'llashda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Mazkur holat mavzuni chuqur ilmiy tadqiq etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Hozirgi kunda rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish bo'yicha mavjud metodik ishlanmalar asosan an'anaviy yondashuvlarga tayanib, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish masalasini yetarli darajada qamrab olmaydi. O'quvchilarda tilga nisbatan passiv munosabat, nutqiy to'siqlar va psixologik ishonchsizlikning saqlanib qolishi ushbu

muammoning hal etilmaganligini ko'rsatadi. Shu sababli kommunikativ yondashuvning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish va uni rus guruhlarida sharoitida qo'llash imkoniyatlarini aniqlash muhim ilmiy ehtiyoj sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bundan tashqari, rus tilida so'zlashuvchi o'quvchilarda uchraydigan lingvistik interferensiya muammolari ham mavzuni o'rganish zaruratini kuchaytiradi. O'zbek va rus tillari o'rtasidagi fonetik, grammatik va semantik tafovutlar o'quvchilarning nutqida tizimli xatolarning paydo bo'lishiga olib keladi. Kommunikativ yondashuv esa bunday xatolarni sun'iy mashqlar orqali emas, balki tabiiy muloqot jarayonida bartaraf etishga xizmat qiladi. Shu jihatdan mazkur yondashuvning ilmiy asoslangan samaradorligini aniqlash va metodik jihatdan takomillashtirish zarurati mavjud.

Shuningdek, globallashtirish sharoitida tilni o'qitish jarayoni faqat lingvistik bilimlar bilan cheklanmay, madaniyatlararo kommunikatsiya, ijtimoiy moslashuv va shaxsiy rivojlanish bilan uzviy bog'liq holda qaralmoqda. Rus guruhlarida o'zbek tilini kommunikativ yondashuv asosida o'qitish o'quvchilarda nafaqat nutqiy kompetensiyani, balki ijtimoiy-madaniy ongini, milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish imkonini beradi. Bu esa mavzuning pedagogik, ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Shu sababli rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning samaradorligini kompleks ravishda o'rganish, uning didaktik imkoniyatlarini aniqlash hamda amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish hozirgi pedagogika va lingvodidaktika fanlari oldida turgan muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalari rus guruhlarida davlat tilini o'qitish sifatini oshirish va ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy tahlillar va pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvni qo'llash zamonaviy ta'lim talablari bilan to'liq uyg'unlashgan samarali metodik yo'nalish hisoblanadi. Ushbu yondashuv tilni o'rganish jarayonini faqat grammatik bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklab qo'ymasdan, o'quvchilarning real kommunikativ ehtiyojlarini qondirishga yo'naltiradi hamda ularni faol muloqot subyekti sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslar rus tilida so'zlashuvchi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini izchil rivojlantiradi. O'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalash, muloqot jarayonida mos til birliklarini tanlash va nutqiy vaziyatga mos ravishda foydalanish malakasiga ega bo'la boshlaydi. Bu holat til bilimlari bilan nutqiy faoliyat o'rtasidagi mavjud tafovutni bartaraf etishga imkon yaratadi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda uchraydigan lingvistik interferensiya va psixologik to'siqlarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tabiiy muloqotga asoslangan mashg'ulotlar o'quvchilarning tilga bo'lgan ishonchini oshiradi, nutqiy faollikni kuchaytiradi hamda xatolarni anglash va tuzatish jarayonini ongli ravishda amalga oshirishga yordam beradi.

Natijada o'quvchilarda davlat tiliga nisbatan ijobiy munosabat va barqaror motivatsiya shakllanadi.

Bundan tashqari, kommunikativ yondashuvning qo'llanilishi o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

O'zbek tilini o'rganish jarayonida milliy madaniyat, urf-odatlar va nutq etiketi elementlarining kommunikativ vaziyatlar orqali singdirilishi rus guruhlarida madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvni ta'minlash imkonini beradi. Bu esa ta'lim jarayonining nafaqat o'qitish, balki tarbiyaviy funksiyasini ham kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning samaradorligini ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish davlat tilini o'qitish sifatini oshirish, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish hamda zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalarini amalga oshirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqot natijalari rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish va uni zamonaviy lingvodidaktik talablarga moslashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

TAVSIYALAR

1. O'quv jarayonini kommunikativ vaziyatlar asosida loyihalash. Rus guruhlarida o'zbek tili darslarini rejalashtirishda har bir mavzu real hayotiy muloqot ehtiyojlari bilan bog'lanishi lozim.

Kundalik nutq, ijtimoiy muomala va kasbiy vaziyatlarga yo'naltirilgan topshiriqlar o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi hamda til birliklarining amaliy o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

2. Nutq faoliyatining barcha turlarini integratsiyalashgan holda rivojlantirish. Tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini alohida emas, balki o'zaro uzviy bog'liq holda shakllantirish zarur.

Bunday integratsiya o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Lingvistik interferensiyani kamaytirishga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish. Rus tilining ta'siri natijasida yuzaga keladigan fonetik va grammatik xatolarni bartaraf etishda solishtirma yondashuvdan foydalanish maqsadga muvofiq. Kommunikativ mashqlar orqali o'quvchilarga xatolarni anglash va to'g'rilash imkoniyati berilishi zarur.

4. Interfaol va guruhliy ish shakllarini keng joriy etish. Rolli o'yinlar, dialog va munozaralar, juftlikda va kichik guruhlarda ishlash shakllari o'quvchilarning nutqiy faolligini kuchaytiradi. Bu usullar rus guruhlarida o'zbek tilini o'rganishda psixologik to'siqlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

5. Kommunikativ kompetensiyaga asoslangan baholash tizimini takomillashtirish. O'quvchilarning bilimni baholashda faqat grammatik to'g'rilik emas, balki fikrni mantiqiy va ravon ifodalash, muloqotda faol ishtirok etish ko'nikmalariga ham alohida e'tibor qaratish lozim.

Bu yondashuv o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mahmudov, N. Til va nutq masalalari. – Toshkent: Fan, 2010.
2. Yo'ldoshev, J., Usmonov, S. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
3. Sayidahmedov, N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Qosimova, K. O'zbek tilini o'qitish metodikasi. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2015.
5. Rahmonov, A. O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish masalalari. – Toshkent: Universitet, 2016.
6. Xudoyberganova, D. Kommunikativ kompetensiya va uni rivojlantirish masalalari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To'xtayeva, H. O'zbek tilini rus guruhlarida o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2014.
8. Jo'rayev, R. Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
9. Abdullayeva, M. Til o'qitishda kommunikativ yondashuv asoslari. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2020.
10. Karimova, S. O'zbek tilini o'qitishda interfaol metodlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.